LIBRIS | We know books

BARBU DELAVRANCEA

Nuvele și povestiri

Prefață, fișă biobibliografică
și referințe critice de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

LIBRIS | We know books

CUPRINS

Naturalismul zolist al prozatorului Delavrancea (prefață de Lucian Pricop) 7
Fișă biobibliografică 13
Referințe critice 16
Notă asupra ediției 20

NUVELE ȘI POVESTIRI

Sultănica 25
Iancu Moroi 49
Palatul de cleștar 70
Sorcova 78
Zobie 83
Milogul 91
Hagi-Tudose 100
Bursierul 117
Domnul Vucea 137
Neghiniță 155
Irinel 166
Bunicul 182
Bunica 186
Moș Crăciun 190
Micuții 198
Boaca și Onea 204

LIBRIS | We know books

SULTĂNICA

lui Dinu Radu Golescu[1]

I

D-a stânga râului Doamnei, razna de satul Domnești, să vede o casă albă ca laptele, cu ferestrele încondeiate cu roșu și albastru. Pervazurile ușei, curate ca un pahar; prispa din față, lipită cu pământ galben; pe creasta casei, d-o parte și de alta, scârțâie, la fitece bătaie de vânt, două limbi de tinichea, așezate pe două goange cât gâgâlicea. Curtea, îngrădită cu nuiele de alun; hambar de fag, obor de vite și grajd pus la pământ pe patru tălpoaie groase.

Ăst cămin fusese odinioară cu rost pe când trăia jupân Kivu. Fusese chiabur răposatul, dar biata Kivuleasă, rămasă singură, ca femeia, a luptat cu inima, iar nu cu gândul. S-a prăpădit cu firea că Sultănica ajunsese fată mare.

Dar când e să-i meargă rău omului, pe orice-o pune mâna, să sparge.

---

[1] Coleg de liceu al lui Delavrancea și fiu al lui Radu Golescu-Cătană, colonel în armata română, care, la rândul său, era fiul lui Iordache Golescu (care a întocmit, în calitate de membru în Divanul țării, membru în Comisia pentru cercetarea învățământului și efor al școlilor, un regulament al școlilor, înființând 12 școli românești, printre care și Școala românească de la Sf. Sava), fratele mai mare al lui Dinicu Golescu. Delavrancea și Dinu Golescu au locuit împreună în aceeași casă la Paris (n.r.).

LIBRIS We know books

De câte ori n-o podideau lacrămile pe biata bătrână, privind acareturile mari, dar pline de sărăcie și de pustiu. Nu cerea de pomană... da' și viața de azi până mâine, viață e or foc?

Doi juncănași, o vacă, doi cârlani, zece oi ș-un berbec e sărăcie lucie la o vatră de care alt'dată țineau opt perechi de boi ungurești, șase vaci cu ugerul cât căldarea, nouă cai iuți ș-o turmă de oi ce umplea valea râului de behăit când coborau dinspre munte.

II

E începutul lui decemvrie.

A dat Dumnezeu zăpadă nemiluită; și cade, cade puzderie măruntă și deasă, ca făina la cernut, vânturată de un crivăț care te orbește. Mușcelele dorm sub zăpadă de trei palme. Pădurile, în depărtare, cu tulpini fumurii, par cercelate cu flori de zarzări și de corcoduși. Vuiet surd să încovoaie pe după dealuri și să pierde în văi adânci. Cerul e ca leșia. Cârduri de corbi, prididite de vânt, croncăie, căutând spre păduri. Viscolul se întețește. Vârtejele trec dintr-un colnic într-altul. Și amurgul sărei se întinde ca un zăbranic sur.

Râul Doamnei, umflat, curge repede, cu un vâjiit mânios înecat în glasul vântului, și izbește sloiuri mari de gheață și butuci groși de meterezele podului.

Arar se vede pui de om trecând prin sat. Pârtia e acoperită. Abia se zăresc poteci ca de lățimea unei lopeți.

Cea mai îngrijită leagă cârciuma de primărie.

Lumini gălbui de văpaiță joacă prin geamurile câtorva case. Vremea rea a amorțit satul îndeobște zgomotos. Numai în bătătura hanului roșu hămăie răgușit doi dulăi de câini.

În cârciumă e arababură mare. Firitiseală nepomenită ține nea Nicola Grecul, cu fruntașii satului, de ziua sa.

O dată pe an e Sf. Niculae.

URRIS | We know books

În uşa prăvăliei stă un ţăran nalt, spătos, cu faţa conabie ca sfecla; uneori scutură din cap, râde şi îndrugă singur:

– Aşa e omul... un ciocan, încă unul ş-al treilea, până ajungi la tinichea... d-acolo-ncolo... Dumnezeu cu mila... torni, parcă torni într-o pârnaie... Dar Sanda ce-o să zică... că mi-a dat sfântul muiere harnică, dar rea, topenia pământului...

Înlăuntru s-aud ciocneli de pahare, buşeli de călcâie şi zbârnâitul otova al cobzarului. Trăgeau chindia de curgea ţărâna din pod. Apoi, când să mai muia jocul, numai ce-i auzeai pe toţi, care mai de care:

– Hai să ne fie de bine, nea Nicola... La mulţi ani cu spor şi sănătate... Cinstit socru mare...

– Suge, suge, că doar nu te-a îmbătrânit calea bisericii...

– Mai trage-i, părinţele, o leturghie...

– Să te văz, logofete, care pe care...

Fitecine cu ale lui. La nea Nicola, veselie, la alţii obide. Unii abia aşteaptă Ignatul să-şi taie grăsunul cât malul, alţii abia au mălai de gură. Că cine a făcut lumea, cu deşertăciunile ei, la unii tună şi fulgeră, iar pe alţii îi îmbuibă cu norocul ca pe curcani cu nuci.

III

Aşa înţelenise, de pustia de vreme, mai tot satul; şi aşa, hangiul venetic, bogat putred, să răsfoia în duhoarea de ţuică şi vin, pe când mama Stanca Kivuleasa sta mâhnită la gura sobei, mângâindu-şi odorul pe obraji. Sultănica aţipise cu capul în poala mă-sii.

Odaia e deretecată de ţi-e drag să te uiţi la ea. Pe pat o scoarţă aleasă în fel de fel de migăliturі. Pernele, cu feţe de cuadrilat. Pe lacra de sub icoane, două plapămi groase.

Spre răsărit, trei icoane muscăleşti, roşii ca para focului. Toţi sfinţii se aseamănă ca două picături de apă. Toţi au ochii din trei linii, nasul dintr-una şi gura din două. Cât despre Sf. Gheorghe,

LIBRIS We know books
călare p-un cal cu gâtul de cocostârc, tot omoară și nu mai omoară un balaur de pe tărâmul celălalt. Mai jos de icoane arde candela.

Toate cele sfinte sunt înconjurate cu mănuchi de busuioc și siminoc, din Vinerea Patimilor, strâns legate în vlăstar de salcie de la Florii.

Focul pâlpâie. Câteodată pocnește de aruncă spuza în sus.

Și Sultănica dăschide repede nişte ochi ca pruna de mari. Și mama Stanca, ferind-o de scântei, îi zise încetinel: „Dormi, puiul mamii, dormi!"

Sultănica strecură, printre genele ei de catifea, două lacrămi. Una se întinse pe obraz, iar alta îi încreți gura.

Fata Kivului e cum arar se mai află sub soare. Chipul ei parc-ar fi zugrăvit; alb, și cu două răsuri pe obraji. Ochii negri ca mura, frumoși de pică, dar când îi încruntă te sperie ca-ntunericul. Părul lins, cu unde albăstrui. Să poartă cu tâmple. Așa a apucat de la mă-sa, și mă-sa de la mă-sa, obicei adus de pe obârșia Ialomiței, unde nu se știa de crețuri și coltișori.

Sultănichii îi este dragă curățenia ca lumina ochilor, că chiar de n-ar avea sprincenile trase ca din condei, și buze rumene ca bobocul de trandafir, tot n-ar da cu foiță și cu muc de lumânare.

Când merge, saltă puțin și se mlădie. Trup omenesc de n-ar fi, s-ar frânge.

Multe capete a sucit. Mulți ochi au jinduit-o.

În horă fură toate privirile, și ea s-aprinde d-ai crede că se topește.

Și ce vâlnic[1], și ce năframă, și ce cămașe de borangic, galbenă ca spicul și subțire ca pânza păianjenului, încât i se simte tot sânul, pietros ca poama pârguită, cum se bate când abia răsuflă de osteneală.

Să crape de căldură, nu-și sumete mânicuțele în fața flăcăilor. Să se îmbrebenească ea cu gălbenele și bujori, cu creițe și

[1] Fotă lucrată ca o fustă încrețită și despicată în față (n.r.).

UBBIS We know books
cu ochiu-boului? Nu scrie la dân sa așa țigănie. He, arareori, numai ce-o vezi cu câte-o brânduşe în păr, ori cu doi-trei didiței între betele ce-i încolăcesc mijlocul de patru ori.

La șezători s-a dus o singură dată de când e fată mare, dar de atunci să nu-i mai pomenești. „Cui îi arde de zbenguit e săritoare pentru așa treabă." Că până se coace dovleacul în sobă, câțiva flăcăi dau iama prin fete. Le mai ciupesc, le mai sărută de le scot ruji în obraz. Ba unora le ia or betele, or spilca, or năframa, și duminica, la horă, până să li le dea, le snopesc o toană[1] pe după șura din spatele hanului. Unii mai împieliți numai ce-i auzi: „Sări, cutăriță, de suflă în ăl foc!" Și când biata fată stă-n genuchi, suflând din băirile inimii, odată îi dă brânci și cade pe spate.

Sultănica e leită-poleită răposatului. Când se aprinde, nu te poți apropia cale d-o poștie. Când vrea ceva, vrea, nu se încurcă. De să mânie, nu mai vede înaintea ochilor.

Într-o zi, la sapa porumbului, cine știe ce i-a năzărit, că, cu toate rugăciunile mă-sii, n-a voit să mănânce din zori până la amurg, și n-a lăsat sapa din mână până n-a căzut ruptă de osteneală. A dus-o biata bătrână mai mult moartă decât vie acasă. A doua zi, când s-a dezmeticit, ș-a văzut pe mama Stanca la capul ei, galbenă ca turta de ceară, cu părul alb și ciufulit, cu ochii trași de durere, a sărit la gâtul ei, și, fără să zică nici pis, a început s-o sărute și p-o parte și pe alta, pân-a podidit-o un plâns d-a muiat un ștergar întreg-întreguleț.

Unele mai istețe din sat au împrăștiat zvonul că ar cam suferi de vrun farmec.

De harnică, harnică, n-are cum mai fi! Unde pune mâna, Dumnezeu cu mila. Sare din vârful stogului și cade ca un fulg. În argea[2] nu i se văd mâinile. Când toarce, mănâncă caierul. De cinstită, nu e obraz mai curat. Când Ioniță Rotarul, om chipeș și

[1] Puțin, o clipă (n.r.).
[2] Război de țesut (n.r.).

LIBRIS | We know books
hazlâu, s-a încercat s-o sărute, a sărit parc-ar fi călcat pe coadă de șarpe, și, în mijlocul flăcăimii, i-a strigat:

– Mi-aș tăia obrazul, dar ți-aș tăia buzele!

IV

Ce punea satul în nedumerire, și mai vârtos p-ale ce cată nod în papură, e când apucă lumea în cap și trece nouă hotare.

Numai ce-o vezi, la răvărsatul zorilor, că o ia rara-rara, prin fâneață. Galbenă, cu cearcâne vinete în jurul ochilor. Merge ce merge și să oprește la vrun deal, la vrun părâu. Ascultă neclintită un ceas, două. Vântul bate holdele. Izvoarele dau d-a dura pietricelele din matcă și le sună ca pe niște zurgălii auzite din depărtare.

Apoi culege flori și le azvârlă, până ce i să aprind obrajii și să trezește ca dintr-un somn adânc. Ochii îi sclipesc ca oțelul învârtit la soare.

Joița Baciului ar fi văzut-o la un apus de soare, cu capul rezemat de crucea din creștetul mușcelului ce desparte apa Vâlsanii de râul Doamnei, privind, ca dusă de pe lume, la roșeața apusului.

Obosită de gânduri, se întorcea spre casă cu căutătura-n jos, cu un nod în gât, cu gura friptă de sete. Și de întâlnea vrun izvor bea până i se oprea răsuflarea. Apoi, făcând mâinile căldărușe, le umplea cu apă rece ca gheața și limpede ca diamantul, pe care ș-o arunca în obraji.

Da' să te ferească Cel-de-sus de gura satului și de pizma celor vinovați și răi.

N-avea să scoață capul în lume, Sultănica, ea, care de bună ce era ș-ar fi dat și dumicatul din gură, că începeau șușuitul și ponoasele.

Câte-n lună și-n soare-i scorneau.

– Sultănica, frumoasă? Aida-de!

Mai bine își pune gâtul pe tăietor Ilinca, ciupita de vărsat.

LIBRIS We know books

– E o fudulă, o luată din iele, n-are toate sâmbetele. Când umblă, calcă-n strâchini. Numai nevastă ca toate nevestele n-o să fie Sultana aia, zicea la fântână, la horă, la șezători, fata Ciaușului. Ce are neica de nu i-a primit petitul? Au nu e voinic? Or e beţiv, stricător de case, zurbagiu? Au n-are de pe ce bea apă? He, he, fata proastă și tâfnoasă dă norocului cu piciorul. Da' de, om sărac și cu nasul în sus... Știe Dumnezeu ce face!

Și flăcăii, mai toți, o luaseră în nume de rău. Nu, că de ce să fie așa de mută? De ce să fugă de toți parc-ar fi râioși? O fată mare se mai lasă ba la un sărutat, că d-aia are gură dulce, ba la un giugiulit, că d-aia are sân cu drăgănele. Și știi, cum e omul, din una într-alta, se îngroașe gluma și căpătuiala vine, că moș popa ce-așteaptă? Să dezlege dorul după pofta inimii. Altfel cântă cucul pe fată bătrână și rămâne moșoroi fără soboli.

V

S-auzea, în depărtare, chiuit de danț și pocnete de pistol la nea Nicola Grecul.

Vântul vuia de te lua groaza. Măzărichea răpăia în fereastra mamii Stanchii.

Sultănica ridică capul din poala mă-sii. Se alipi de bătrână. O cuprinse de după gât cu brațele rumenite de dogoarea focului și privi lung în chipul ofilit al bătrânii.

Buzele mamii Stanchii tremurau. Multe îi treceau prin cap și multe prin inimă, când grecoteiul se desfăta.

– Mamă, mamă, grăi bătrâna, moș popa, când spune din Vanghelie, cică să rabzi și iar să rabzi... Așa e, părințele... așa e... că mielușelul Domnului a răbdat scuipat, bătaie și răsticnire... Dar când mă gândesc la răposatul, ș-auz chiuitul cațaonului, mă podidesc lacrămile, Sultănica mamii, și blestem din suflet, doară de l-o ajunge mânia Domnului!

Sultănica strânse vătraiul de-i zbârnâi în mână.

LIBRIS We know books

– Nu mai pot, grăi iar bătrâna, nu mai pot să-mi târăsc zilele, când mă uit la tine și nu știu pe ce mâni o să cazi... Aveam și noi, pe vremea Kivului, rod și vite cu duiumul; pătulele gemeau de pline; bătătura nu mai încăpea de vite și lighioi. Mu-geau de zguduiau casa vacile. Și te pomeneai că să aruncau pe răsfăț. Rupeau pământul cu fuga, de la un gard la altul, cu coada în sus, cletănată ca o măciucă. Șase argați nu le da de cap până nu se potoleau de bunăvoie și nu cătau spre obor, dând din cap și băgând limba și p-o nare și pe alta. Bietul tat'tău se uita mândru la bogăția lui cinstită. Parcă-l văz, c-o mână în șerparu-i civit[1], alergând de colo-colo. Ce hărnicie de om! Tot satul nu-i ținea piept. Când punea mâna pe plug, trosneau coarnele. Când da cu sapa, intra cu muchie cu tot. Coasa în mâinile lui rădea ca briciul. Tu erai mică și nebunatică. Cum te zărea că-i ieși înainte, cu mănușițele pline de noroi, creștea inima în el, și se topea d-a-n picioarele.

– Bietul tata!

Focul pâlpâia în gura sobei. Mușcelele alburii abia se mai zăreau prin geamuri.

– În toiul verii, îndată ce venea rupt de osteneală, ne ospătam bine, apoi ne odihneam pe prispă. Pe tine te-așeza ca p-o laiță pe genunchi, și te juca, și spunea, și râdea, și tu-i băgai mâna în barbă. Uite așa ne-apuca miezul nopții. Îl luam cu d-a sila la culcare. Auz ș-acum glasul lui: „Să mai stăm, fă Stancă, fă, că parcă mă-ngraș, când mă uit la voi!" Era rai, nu viață, până să pripăși, ca pomojnic[2], pe plaiurile noastre, iuda de cațaon. Și-a sosit într-un ceas rău. Lăcuste erau, secetă era, vitele boleau și mureau p-un capăt. Dar, ce să mai îndrug, Sultănica mamii. Într-un an, a făcut ce-a făcut, lipitoarea, l-a băgat în judecăți și l-a lăsat sărac lipit. Kivu era iute, ș-avea ș-un beteșug de tuse. S-a luat la contră și, de mâhnire, s-a-mbolnăvit. Când ș-a dat sufletul mă strângea de mâni ca

[1] Albastru închis (n.r.).

[2] Ajutorul zapciului (n.r.).